

La confraria de la Mare de Déu del Carme de Mataró a través del seu llibre de notes (1685-1720)

Héctor López Silva
Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró

1. Breu context

A inicis del segle XVI, la vila de Mataró visqué un creixement demogràfic amb un increment poblacional que passà de les cinc-centes famílies a prop de les mil a començaments del segle XVIII. Amb tot, aquest creixement fou irregular, ja que hi va haver un període de fort creixement fins al període 1636-1640, moment en què el creixement es frenà, arribant-se a punts de fort davallament, especialment a causa d'episodis com la pesta de 1652 (Llovet, 135). Superats aquests episodis de decreixement poblacional, es tornà a recuperar el ritme de creixement demogràfic. Aquesta recuperació fou possible gràcies al dinamisme econòmic que hom ha detectat per Mataró a partir del segle XVII. Activitats com el conreu de productes vitivinícoles; l'augment de la producció menestral; o el comerç terrestre i marítim (Llovet, 144), són les que ajuden a explicar aquest creixement econòmic, que propicià el creixement demogràfic a què hem fet referència.

A conseqüència d'aquest creixement demogràfic, la necessitat de poder garantir una bona assistència espiritual fou una de les preocupacions de les autoritats eclesiàstiques locals. Tant és així que el rector de l'església parroquial de Santa Maria, el doctor Joan Palau, inicià els tràmits necessaris perquè es fundés una comunitat de monjos caputxins ja a finals del segle XVI. Finalment, però, aquesta opció no acabaria sent reeixida, arribant, en canvi, els frares carmelites descalços l'any 1588 (Reixach 2006 92-93).

Amb tot, el reverend Palau no fou l'única persona darrera aquesta fundació, ja que també hi trobem a figures cabdals com el reverend Diego Pérez de Valdívia, o al frare carmelità Joan de Jesús Roca, qui instà aquesta fundació (Giménez i Garcia, 40-41). Poc temps després d'arribats els pares carmelites a Mataró, s'iniciava la construcció del convent, gràcies a diferents factors: el Consell de la Universitat establí que dos homes havien d'anar captant per finançar les obres; una altra via de finançament foren els censos creats per personalitats com Joan d'Icart, batlle general de Catalunya; el batlle de Mataró Jeroni Serra i Arnau (germà del rector Palau); o bé el metge Pau Castelló (Giménez i Garcia, 45).

Hem parlat anteriorment del creixement demogràfic i productiu de Mataró a partir de les acaballes del segle XVI. Aquest doble creixement comportà l'organització de confraries gremials per tal de gestionar les forces productives mataronines i enquadrar-les segons els seus oficis (Giménez, 325). Així, començaren a sorgir confraries gremials com la dels sants Abdó i Senén, apareguda el 1581 i que agrupava els propietaris agrícoles (Giménez, 343); la de sant Elm, que aplegava a mariners i mercaders, i que va aparèixer el 1585 (Giménez, 344); quatre anys més tard es fundà la confraria de sant Pere, on hi havia els pescadors (Giménez, 351); a tombant del segle es fundava la confraria de sant Joan, on hi havia fusters, mestres de cases; boters o basters (Giménez, 354); la de sant Marc i santa Llúcia, que reunia a sastres i sabaters, apareguda el 1601 (Giménez, 346); aquest mateix any es fundava la confraria dels sants Antoni i Eloi, on hi trobaven enquadrats a traginers i ferrers (Giménez, 348); cap a 1617 es fundà la confraria del sant Àngel Custodi dels vidriers (Giménez, 355); o ja a mitjan segle XVII es fundà la confraria de Santa Anna dels brasers (Giménez, 357).

En paral·lel a l'aparició d'aquestes confraries gremials, i vetllant sempre per l'assistència espiritual dels fidels, des de la parròquia de Santa Maria s'instà a la

fundació de confraries devocionals. Són els casos de la confraria del Santíssim Sagrament o de la Minerva, ja documentada a finals del segle xvi (Ferrer, 81); de la confraria del Roser, també documentada a finals del segle XVI (Pérez, 4); no seria fins a mitjan segle XVII quan tornem a trobar una nova confraria d'aquest tipus, aquesta vegada sota l'advocació de les Ànimes del Purgatori (Forn, 172); o ja a finals del segle xvii, de la Venerable Congregació de la Mare de Déu dels Dolors (Soler; Adan, 20).

L'aparició d'aquestes confraries d'origen devocional, i el seu vincle amb els ordes religiosos, antics o moderns, no ha de sobtar ja que serien aquests mateixos els encarregats de difondre, des dels convents urbans o vilatans tot un reguitzell de confraries com podrien ser les del Roser (vinculades als dominics); les de la Divina Pastora (vinculada amb els caputxins); les de sant Francesc (vinculades amb els franciscans); les dels Dolors (vinculades als servites); o les del Carme, vinculades a l'orde del Carmel Descalç (Puigvert, 172).

Cal situar l'origen de les confraries sota l'advocació de la Mare de Déu del Carme a mitjans l'època medieval amb l'aparició de sengles institucions sota aquesta advocació a Tolosa de Llenguadoc, l'any 1273, i a Florència, l'any 1280. No obstant aquesta primerenca aparició, no s'erie fins l'any 1635 que aquestes confraries del Carme obtindrien la seva primera regla, redactada pel frare Teodor Stracio (Serra, 156-157). Entre d'altres elements, aquesta regla fixava quina actitud havien d'adoptar els confreres en diferents moments de la seva vida: havien de practicar dejunis forçosos; l'assistència caritativa a pobres i malalts; o dur un hàbit talar, que a partir del segle XVIII seria substituït per un escapulari que s'havia de dur dia i nit (Serra, 160-162). Així les coses, la primera confraria del Carme que tenim documentada a Catalunya és la de Barcelona, fundada l'any 1660; sabem que aquesta confraria comptà, entre la data de la seva fundació i l'any 1721 amb mig miler de barcelonins representants de tots els estaments de la societat barcelonina d'aquell temps (Torres, 115-116).

2. Els orígens de la confraria de la Mare de Déu del Carme a Mataró

Tot i que en el *llibre de notes* es fa referència a l'existència prèvia de la confraria de la Mare de Déu del Carme del convent de Sant Josep, no seria fins al 1688 quan fra Joan de Jesús Maria, prior del convent; fra Dionís de Crist; Jaume Baró, ciutadà honrat de Barcelona; Josep Reniu i Padró, burgès de Perpinyà i doctor en medicina; i Miquel Pons i Partellà, ciutadà honrat de Barcelona, compareixen davant del notari Segimon Ros per certificar la fundació d'aquesta confraria. Aquesta petició es fonamentava en diferents butlles apostòliques dels papes Climent VIII, Pau V i Climent X.¹

Gràcies a aquesta acta davant del notari Ros, també s'establia qui havien de ser els administradors: Jaume Baró; Josep Reniu i Padró; Miquel Pons i Partellà; i Bruno Sanromà. Tanmateix, també s'establia qui havia de ser les administradores de la confraria: Anna Plantí, muller de Fèlix Plantí (negociant); i Anna Maria Arnau Cabanyes, muller del doctor en drets Pau Cabanyes.² L'existència d'aquesta acta fundacional també ens permet elaborar un breu perfil sociològic de qui formava part de la confraria de la Mare de Déu del Carme. Entre les dones hi trobem a Margarida Baró, muller de Jaume Baró; a Francisca Pou, muller de Miquel Pou; a Eulàlia Baró, muller de Francesc Baró; o Maria Baró, filla del doctor en drets Salvador Baró; també trobem a Maria Albià, filla d'Antoni Albià, mariner; Maria Serra, vídua de Joseph Serra, mariner; o a Mariana Tunyí, dona d'Isidre Tunyí, pagès d'Argentona. Quant als homes, i

¹ Fundació Iluro, col·lecció manuscrits UD. 1344: *Llibre de la santíssima confraria de Maria Santíssima del Carme, erigida y fundada en est convent de Sant Joseph de la ciutat de Mataró als 25 de maig de 1685 y renovada als 16 de juliol de 1720* (sense foliar).

² *Ibidem*.

descomptant als que ja hem vist, trobem al reverend Josep Puig, prevere resident a l'església parroquial de Santa Maria de Mataró; al notari Segimon Ros; o a Francesc Colomer, baster.³

Parant atenció a la bibliografia que s'ha publicat al voltant de la relació entre dona i confraria, ens fixem que el paper que se'ls ha ofert a elles ha estat, en moltes ocasions, el d'acompanyament del pare, marit o fill. Malgrat aquesta consideració prèvia, els estudis consultats insisteixen que la presència de les dones quedava recollida en les ordinacions de les confraries. Així passava en les corporacions de la Castella baix-medieval, on es recull el vocable *cofrade-cofrada* o el *hermano-hermana*, per distingir l'home de la dona (Muñoz Fernández, 1991, 95-96). Aquesta distinció també la trobem a altres espais: en la devoció al voltant de la Virgen de la Cabeza (Gómez Martínez, 136); a Màlaga (Reder, 36); o Barcelona (Martín, 641).

Tot i que la presència femenina era clara, com hem fet palès anteriorment, aquesta quedava limitada i reduïda a uns espais i unes possibilitats molt concretes. En primer lloc, cal tenir clar que la seva presència sempre anava vinculada al fet de ser la dona o, arribat el cas, la viuda d'un confrare. En cas de ser la dona d'un confrare, podia estalviar-se pagar la quota d'accés, o que aquesta fos més reduïda. Aquest fet, igual que altres beneficis vinculats al fet de pertànyer a una confraria, com podia ser el de gaudir de l'assistència en cas de malaltia o defunció, quedaven limitats, en el cas de ser viuda, al fet de no tornar-se a casar (Muñoz Fernández, 95-96). En alguns casos, fins i tot, l'accés a la confraria havia de passar per un examen de "limpieza de sangre", on s'havia de demostrar que es pertanyia a una antiga família catòlica. Un cop superat aquest examen, la dona continuava vinculada a un parentiu amb un home pertanyent a la confraria, fent-se constar en el llibre on s'anotaven els noms de les confraresses el seu estat i el nivell de parentiu amb un confrare (Granado Hermosín, 103-104).

Com es pot comprovar, almenys en aquesta fase inicial d'existència de la confraria, bona part de les persones que en formaven part estaven emparentades entre elles. L'exemple més clar seria el de la família Baró, representada amb diferents dels seus membres. Amb tot, malgrat haver tingut un fort impuls inicial, ràpidament aparegueren els primers problemes, vinculats amb la processó que organitzava la confraria mensualment; això porta a una reducció dràstica de l'activitat de la confraria fins a arribar al punt que "cessaren les funcions públiques de dita confraria per raó de dita oposició [a la processó]".⁴

3. Les ordinacions de la confraria

Un altre dels aspectes que apareixen recollits en el *llibre de notes* són les ordinacions. Aquestes eren seguint l'exemple de les ordinacions de la confraria de la Mare de Déu del Carme de Reus. Si ens fixem en les quatre primeres, aquestes venien a fixar qui podia formar-ne part. Trobem que la confraria estava oberta a "todas las personas de qualquier estado y condición".⁵ Malgrat aquesta amplitud, es limitava l'accés a la confraria a tota persona que hagués estat confessada i que hagués rebut l'eucaristia. En paral·lel, es fixava una almoïna de quatre sous per l'entrada, i de dos sous anuals per les dones; i de dos sous d'entrada i un sou anual respectivament, seguint l'exemple del que es feia a Barcelona.

Les ordinacions cinquena i sisena fixaven les principals celebracions a què s'obligava la confraria. Així, sabem que s'havia de fer celebrar una festa solemne el dia de la Mare de Déu del Carme, amb obligació d'assistència per a tots els confreres que

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

no estiguessin impeditos. També s'establia que cada segon diumenge de mes la confraria s'encarregaria d'organitzar una processó amb una imatge de la seva titular "con devoción, adorno y luces posibles".⁶

La resta d'ordinacions, fins a arribar a la catorzena i darrera, venien a fixar com s'havia d'organitzar la confraria. S'establia l'existència d'una junta de govern formada per dos majorals i un religiós del convent de Sant Josep, que tenia les funcions de secretari. Pel que fa a la renovació dels càrrecs, s'establia que aquests havien de ser renovats anualment. Es fixava l'obligatorietat que totes les reunions de la confraria havien de ser presidides pel prior del convent de Sant Josep, "como Presidente y cabeza de dicha santa cofradía". De cara a l'organització de la gestió de l'entitat, es feia constar que s'havia d'adquirir un caixó on guardar les almoines i donatius rebuts; aquest caixó, que havia d'estar tancat amb "dos o más llaves con cerraduras", només podia ser obert pel prior del convent, amb l'assistència dels dos majorals. El caixó, guardat dintre un banc, també era el punt de trobada dels administradors cada segon diumenge de mes, moment en què es feia proselitisme entre els assistents a l'església de Sant Josep per tal que qui volgués pogués passar a formar part de la confraria.⁷

També es recollia la necessitat de disposar d'una caixeta portàtil amb sis o vuit boletes blanques i negres, "por si acaso en alguna determinación quisiera usar de votos secretos para más libertad". Aquest mètode de votació era especialment recomanat a l'hora de triar els càrrecs de la confraria, imitant d'aquesta manera "a la Religión [els Carmelites Descalços] quando se votan las determinaciones". Finalment, s'establia que en cas d'haver-se de tractar algun tema d'importància cabdal per la confraria, s'havia de fer en presència de "doce de los más graves de la cofradía".⁸

4. Les celebracions de la confraria

El cinquè punt de les ordinacions que regien la confraria recollia que, de forma anyal, s'havia de celebrar una "fiesta solemne en la Iglesia del convento y procesión de Nuestra del Señora del Carmen" a la que havien d'assistir tots els confreres que no estiguessin impeditos. La celebració d'aquesta processó venia a justificar-se de diferents maneres, entre elles la necessitat de celebrar una processó mensual, com quedava recollit a la *Instrucción para los Padres Carmelitas* o en el llibre *Las Flores del Carmelo*, on a la necessitat de celebrar aquesta processó, s'hi afegien les indulgències atorgades per Climent X i Pau V. Tenint en compte aquests precedents, i davant els dubtes sorgits des de la fundació de la confraria a instància de fra Joan de la Concepció, general de l'Orde dels Carmelites Descalços, es fixava l'obligatorietat de fer aquesta processó seguint un recorregut que quedava a recer del convent que els carmelites tenien a Mataró: carrer d'en Moles; carrer Argentona; La Riera; cantonada del Sant Crist de l'Arnau; i carrer de Sant Josep, "que juntos componen una isla y la más próxima de dicho convento".⁹

Però aquest recorregut seria modificat l'any 1720 després de les protestes aixecades per part del rector de la parroquial de Santa Maria, el reverend Ramon Riera: "no poder lo Prior y convent de Sant Joseph fer les dites processons ab tanta extensió de terreno". Davant les disputes aparegudes se signà una concòrdia entre ambdues parts. En primer terme es pactava un canvi en el recorregut: des de l'església del convent s'aniria fins al portal de Sant Josep, on s'havia de girar i tornar pel mateix carrer de nou fins a l'església "no podent passar més avant ni fora". En segon lloc, s'acordava autoritzar que

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

la processó pogués arribar fins al convent de les Carmelites Descalces, situat fora muralles, només en el dia de la festivitat de la Mare de Déu del Carme. Finalment, també s'acordà que el Prior del convent de Sant Josep es comprometia a no “pasar dels límits y terreno” fixats en la concòrdia.¹⁰

Com era aquesta processó? Dintre el *llibre de notes* es recull una crònica de l'any 1720. Segons aquesta crònica, el dia quinze de juliol, al migdia, “se dispararen molts tirs tocant les campanes y una cobla de ministrers en la asotea de dit convent”. Un cop acabades les completes, es tornaren a repetir els trets i el so de campanes i ministrers; s'hi afegeix un nou element: l'aparició de graelles enceses repartides per tot el carrer de Sant Josep, amb “gran concurs del Poble que ab tota alegria y devoció celebrava esta solemne vigília”. L'aparició tant de les graelles com de les escopetades no ens ha de sobtar. D'ençà el segle XV s'havia estès, arreu d'Europa, l'ús de la pólvora i altres elements lumínics per acompanyar les grans celebracions. Referent a les graelles, es col·locaven tant en edificis públics, com en carrers i cases particulars, per tal de transmutar la nit en dia (Garganté, 169).

L'endemà, dia de la festa de la Mare de Déu, les celebracions continuaren: “aparegué tot lo carrer de Sant Joseph una continuada y adornada Iglesia”. Aquesta decoració consistia en el fet que s'havien aixecat cinc altars al carrer, acompanyats de “dos artificiosos sortidors”; també es van col·locar tota una sèrie de quadres tapant les parets.¹¹

Referent a la processó, en primer terme s'inicià la tarda del dia setze, anant des del convent dels Pares Carmelites fins a arribar a l'església del convent de les Mares Carmelites Descalces, on es va cantar “un villancico y después se tornà per lo mateix carrer de Sant Joseph”. Finalitzada la processó, es cantaren uns goigs dedicats a la Mare de Déu per part de la capella de música de l'església parroquial de Mataró.¹²

Amb tot, la processó en honor a la Mare de Déu del Carme, no era l'única festivitat que organitzava la confraria de la Mare de Déu del Carme. Cada segon diumenge de mes també s'organitzava una processó pels carrers més propers al convent, tot i que no amb la magnificència amb que es feia anualment. Prèviament a aquesta processó mensual es duia a terme una exposició del Santíssim Sagrament, finalitzada la qual es procedia al sorteig d'un escapulari de la Mare de Déu del Carme. D'aquesta manera, es complia amb una de les condicions necessàries per gaudir de l'anomenada com a butlla sabatina: formar part de la confraria de la Mare de Déu del Carme i dur l'hàbit o escapulari. Un cop s'havia fet aquesta cerimònia, es procedia a la processó que, resseguint els carrers delimitats en la concòrdia de 1720, tot cantant un “villancico devant lo Sant Christo del cantó del carrer d'en Moles”. Les anotacions fetes en aquest document finalitzen explicant que a partir de 1720 s'acordà l'establiment d'una quota de dos sous a tots els nous confreres, per tal de “cuidar de la festa de Nostra Senyora del Carme y de les festes que es faran tots los segons diumenges de mes” (Giménez i Garcia, 88).

5. Conclusió

Al llarg del present estudi hem pogut analitzar l'aparició i refundació d'una confraria a cavall dels segles XVII i XVIII. Com ja s'ha esmentat amb anterioritat, l'aparició de la confraria de la Mare de Déu del Carme restà vinculada a la fundació del convent de Sant Josep dels pares Carmelites Descalços. Gràcies a l'arribada d'aquesta comunitat es començà a propagar el culte a la Mare de Déu del Carme entre la població

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

de Mataró. En aquest sentit, i com ja s'ha esmentant anteriorment, la fundació d'una confraria com la de la Mare de Déu del Carme restava vinculada a un orde religiós, com també succeiria amb la confraria de la Mare de Déu del Roser (vinculada als dominics). En el cas mataronina, fou fundada el 1688 gràcies als pactes entre els frares carmelites, Jaume Baró, Josep Reniu i Miquel Pons; un cop signada la concòrdia davant notari, s'establiren els càrrecs a ocupar: quatre administradors i dos administradores.

Si ens fixem en les primeres persones que en formaren part, i com ja hem comentat anteriorment, hi trobem representades diverses capes de la societat mataronina del moment: ciutadans honrats; doctors en dret; mariners; i pescadors. Al seu torn també podem apreciar l'existència de diversos graus de parentiu (marit – muller; vídues) entre les primeres persones que en formaren part. Aquest fet ens porta a pensar que la confraria de la Mare de Déu del Carme no tingué tanta presència en la societat mataronina del canvi de segle com d'altres, com podrien ser els casos de la confraria de la Mare de Déu del Roser; la confraria del Santíssim Sagrament; o ja a les acaballes del segle XVII, la Venerable Congregació de la Mare de Déu dels Dolors.

Un altre dels aspectes que hom pot destacar d'aquesta confraria és el de les ordinacions que la regien. Tal i com queda recollit en aquestes, la confraria restava oberta a tothom qui hi vulgues formar part; amb tot, prèvia a l'entrada, hom s'havia d'haver confessat i combregat. Tanmateix, s'establí una almoina inicial, de quatre sous per als homes i de dos sous per les dones; i una quota anual de dos sous pels homes i d'un sou per les dones, seguint en aquest cas el que feia la confraria de la Mare de Déu del Carme de Barcelona.

Aquestes ordinacions també establien com s'havia d'organitzar la confraria. En aquest sentit, existia una petita junta formada per dos majorals i un frare del convent, que havia d'actuar com a secretari. Però la presència de l'orde del Carmel Descalç no es limitava a aquesta figura, atès que totes les reunions havien de ser presidides pel Pare Prior del convent, qui ostentava la presidència de la confraria. Al mateix temps, les ordinacions destinades a regir com s'havia d'organitzar la confraria també fixaven la necessitat d'adquirir elements per guardar els diners recaptats i la documentació generada; això com una caixeta portàtil que havia de servir per fer votacions secretes en cas de necessitat, seguint l'exemple de les comunitats carmelitanes.

Finalment, també volem cridar l'atenció sobre el fet que les ordinacions recollien com havien de ser les celebracions fetes per la confraria. Així, trobem que era d'obligada celebració la festa en honor a la Mare de Déu del Carme, que havia de ser el màxim de lluïda possible, i amb l'assistència de tots els confreres. Seguia a aquesta celebració una processó pels carrers del voltant del convent. Aquesta processó seria un element de discòrdia que portaria, ja a començaments del segle XVIII, a la desaparició de la confraria de la Mare de Déu del Carme.

Com hem vist, la celebració d'aquesta processó portà a tot un seguit d'enfrontaments amb el rector de l'església parroquial de Santa Maria de Mataró, qui maldà per tal de fer desaparèixer o limitar al màxim aquesta processó. Tant és així, que aquesta només tornà a celebrar-se després d'una concòrdia entre el rector de l'església parroquial i la confraria. Fruit d'aquest pacte entre ambdues parts, la processó es torna a celebrar, però no amb la magnificència anterior, fet que suposà l'entrada en decadència de la confraria de la Mare de Déu del Carme, que només tornaria a revifar a finals del segle XIX.

Obres citades

- Ferrer, Lluís. *Santa Maria de Mataró. La parròquia. El temple*, vol. I. Mataró: Obra de Sant Francesc, 1968.
- Forn, Francesc. *Déu nostre Senyor vulla alsar la mà de aquest asot del contagi. Una aproximació a l'epidèmia de pesta bubònica de 1650-1654 al terme del castell de Montpalau, al terme del castell de Palafoxells i a Mataró*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1993.
- Garganté, Maria. *Festa, arquitectura i devoció a la Catalunya del Barroc*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011.
- Gómez Martínez, Enrique. "La mujer en las cofradías y romería de la Virgen de la Cabeza, siglos XVI-XVIII". *Boletín del Instituto Giennense*, 217 (2018), 13-21.
- Giménez, Joan. *Mataró en la Catalunya del segle XVII. Un microcosmos en moviment*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 2001.
- Giménez Joan; Garcia, Ruth. *El Carmel a Mataró. Un camí de segles*. El Papiol: Editorial Efadós, 2021.
- Granado Hermosín, David. "Cofradas y devotas: el papel de la mujer en las cofradías penitenciales en la Sevilla de los Austria (1538-1701)". *Historia, Instituciones, Documentos* 46 (2019), 101-132.
- Llovet, Joaquim. *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 2001.
- Martín, Vanessa. "Isabel de Josa, el impulso femenino en la fundación de la Confraria de la Sang de Barcelona". María del Carmen García Herrero, Henar Gallego Franco, eds. *Autoridad, poder e influencia. Mujeres que hacen historia*. Barcelona: Icaria, 2017. 635-649.
- Muñoz Fernández, Ángela: "Las mujeres en los ámbitos institucionales de la religiosidad laica: las cofradías devocionales castellanes, siglos XV-XVI". Ángela Muñoz, María del Mar Graña, eds. *Religiosidad femenina, expectativas y realidades (siglos VIII-XVIII)*. Madrid: Asociación Cultural Al-Mudayna, 1991. 93-114
- Pérez, Aurora. "El retaule del Roser de Santa Maria de Mataró". *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, 1988 (30), 4-9.
- Puigvert, Joaquim. *Església, territori i societat. Segles XVI-XIX*. Vic: Eumo editorial, 2000.
- Reder, Marion. "De camareras a hermanas mayores: la evolución de la presencia femenina en las cofradías de Málaga". *Jábega* 104 (2014), 35-49.
- Reixach, Ramon. *Els pares de la república. El patriciat a la Catalunya urbana moderna. Mataró, segles XV-XVIII*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 2006.
- Serra, Valentí. "Els terciaris a Catalunya durant els segles XVII i XVIII". *Analecta Sacra Tarraconensiana*. 70 (1997), 119-188.
- Soler, Rafael; Adan, Lluís. "La capella dels Dolors. Notes per a una cronologia documentada de la seva construcció". *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró* 72 (2002), 20-24
- Torres, Xavier. "Les confraries devocionals a la Barcelona moderna: balanç, comparacions, perspectives". *Barcelona, Quaderns d'Història*, 24 (2017): 113-125.